

13. Moscovici C. Romanticism and Postromanticism / Claudia Moscovici. — Lanham: Lexington, 2007. — 134 p.
14. Nathan R., Nathan L. Christian Romanticism, the Inklings and the Elevation of mythology [Електронний ресурс] / R. Nathan, L. Nathan. — Режим доступу: www.crossroad.to/articles2/006/nathan/romanticism.htm
15. Peters G. W. A Theology of Church Growth / George W. Peters. — Grand Rapids: Zondervan, 1981. — 283 p.
16. Reilly R. J. Romantic Religion: A Study of Barfield, Lewis, Williams, and Tolkien / R. J. Reilly. — Athens, GA: University of Georgia Press, 1972. — 579 p.
17. Tolkien J. R. R. On Fairy-tales / John Ronald Ruel Tolkien // Tree and Leaf. — London: HarperCollins, 2009. — 176 p.
18. Tolkien J. R. R. The Lord of the Rings, Part I / J. R. R. Tolkien. — Harper Collins, 1999. — 371 p.

«The Inklings» Oeuvre in the Context of Christian Romanticism

The article deals with the phenomenon of Christian Romanticism as it rose in the history of English literature. The main principles, stylistic and poetic peculiarities of the literary phenomenon are defined. Special attention is paid to the oeuvre of Christian Romanticists «The Inklings» as the brightest representatives of Christian Romanticism of the first half of the 20th century.

Key words: Christian Romanticism, myth, sacral, profane, the Bible.

УДК 821.161.1-6-9.09+929Набоков

Лариса Токарева (Солнечногорськ)

ЕПІСТОЛЯРНА ТА ПУБЛІЦИСТИЧНА СПАДЩИНА ВОЛОДИМИРА НАБОВОГА: ІМАГОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті запропоновано аналіз кореспонденції класика літератури ХХ ст. В. Набокова і американського критика Е. Вілсона, а також інтерв'ю та статей письменника, уміщених у виданні «Міцні переконання» (1973), у перспективі імагології. Дослідження свідчить, що упродовж тривалого життя В. Набокова у Сполучених Штатах (1940–1961) радикально змінюються його уявлення про країну, стереотипне імаго якої перетворюється на образ другої Батьківщини.

Ключові слова: імагологія, епістолярій, епістолярний імідж, публіцистика, публіцистичний імідж, інтерв'ю.

Письменницький епістолярій та публіцистика дозволяють зазирнути у творчу майстерню митця, потаємні кутки його приватного життя, інтересів та уподобань, а якщо мова йде про еміграцію — це цінний матеріал безпосередніх вражень про нове місце проживання, нову країну, побут, природу, емоційну та ментальну рецепцію Іншого, тобто може слугувати надзвичайно плідним полем для імагологічних розвідок. Послуговуючись здобутками європейської (Г'юго Дизеринк, Джоел Лірсен, Манфред Беллер, АлександрДіце) та української (Дмитро Наливайко, Василь Будний, Микола Ільницький, Тамара Денисова, Володимир Орехов, Галина Сиваченко, Ігор Лімборський) імагологічної думки, ми розглядаємо епістолярій, інтерв'ю та статті видатного митця Володимира Набокова, «<...>американського письменника, який виріс в Росії, отримав освіту в Англії, який надихався культурою Західної Європи <...>» (переклад мій. — Л. Т.) [6, с. 192].

Як відомо, походження і виховання у англофільській аристократичній родині забезпечили Набокову від народження знання англійської мови на рівні рідної, згодомі — й англійської

культури, історії, ментальності. Подальша освіта в Кембриджі та знання англійської атмосфери, можна вважати, удосконалили ці знання. У цьому англомовному світі американський акцент — як про це свідчать інтерв'ю та меморіальні «Інші береги» — майже відсутній, він обмежується майже фантастичними для хлопчика пригодницькими романами. Знов-таки спираючись на інтерв'ю і спогади, можна стверджувати, що двадцятирічне перебування в Європі, де, як згадує Набоков, він прожив чужинцем, прив'язаний лише до тих місць, які відвідував з батьками у своєму казково щасливому дитинстві, аж ніяк не спонукало до ближчого знайомства з Америкою, мабуть, не тільки далекою за відстанню, але й за своїм меркантильним недостатньо аристократичним духом. Принаймні, свідчень про те уявлення, яке було в російського письменника-емігранта про Америку до того, як політична атмосфера Європи примусила його шукати прихистку за океаном, про імаго країни, куди родина Набокових прибула, аби уникнути воєнного лихоліття, знайти не вдалося. Воно виявилось — у «Пніні», «Лоліті», «Аді»... А склалося у важкому практичному пристосуванні до американської реальності, у якій доводилося стверджуватися, щоб вижити. Зрозуміло, що тут у нагоді мала стати англійська мова і письменницький талент та досвід. Шлях лежав до університетських, академічних кіл та видавництва. Проте спроби самостійно влаштуватися на викладацьку або дослідницьку (ентомологічну) посаду позитивних наслідків не давали, залишали в душі біль, безсилля і не сприяли формуванню позитивного образу американської науки і культури. Неоціненну роль у влаштуванні Набокових в Штатах відіграв Едмунд Вілсон, до якого письменник звернувся за рекомендацією свого близького родича Миколи Набокова, що на той час вже досить впевнено почувався у США.

Листування Володимира Набокова та Едмунда Вілсона (1940–1971) відбувається в американський період та частково повоєнний швейцарський у житті емігранта, містить висловлювання про американську природу, американську літературу, ментальність, спосіб життя. Їхнє листування — це приклад епістолярної критики приватного характеру чи «епістолярного роману» [3]. На нашу думку, обидва кореспонденти усвідомлювали, що рано чи пізно ці листи будуть опубліковані. На думку російського дослідника Миколи Мельникова, це листування слід розглядати як «захватывающий рассказ о вживании русского писателя в американскую культуру, и как экскурс в интеллектуальную жизнь Америки сороковых-пятидесятых годов прошлого века» [3].

8 жовтня 1940 року Набоков зустрічається з Вілсоном, на той час уже відомим американським літературним критиком, а «за сумісництвом» ще й письменником, перекладачем та редактором, який вважався великим авторитетом в мистецькому житті Сполучених Штатів, був і другом, і промоутером багатьох найвідоміших тогочасних класиків літератури. Вілсон, який проявляв активний інтерес до російської історії, культури, літератури, мови, переконавшись у тому, що перед ним людина, котра не тільки закорінена у російській культурі, але й справжній митець, що довершено володіє англійською мовою, пропонує Набокову рецензувати книжки. Він захоплено відгукується про майстерність володіння словом та художньою якістю цих матеріалів. «Якщо Вілсон міг допомогти Набокову увійти до американського видавничого світу, Набоков краще за всіх міг допомогти Вілсону зрозуміти російську літературу...» [4, с. 19]. Отже, зацікавленість і певний «зиск» був з обох боків, хоча згодом виявилися значні розходження і в ідейних поглядах американського демократа та російського аристократа, і в літературних смаках людей з різним культурним підґрунтям.

Якщо в Європі Набоков давав приватні уроки англійської, то в Америці саме російська мова стає у нагоді. Починаючи життя в Сполучених Штатах, звичайно, Набоков хотів отримати гідну, добре оплачувану роботу викладача російської принаймні, однак для російського емігранта склалося все не так швидко, як він на це сподівався, і звичайно викликало нерозуміння, образу, неприємне враження та іронічні зауваження, про що він пише Вілсону: «Смішно — знати російську краще ніж будь-хто в Америці, — і володіти кращою англійською ніж будь-який росіянин в Америці, — та зіткнутись з такими труднощами при влаштуванні на роботу в університеті» [5, с. 72]. Вілсон багато в чому допомагав Набоковим — його зв'язки в університетських, літературних, видавничих колах американського інтелектуального простору відіграли істотну роль у творчій та життєвій долі Набокова.

По мірі того, як справи Набокова покращувалися, відповідно його сприйняття американської освіти пом'якшало. У листі про свої «подорожі Чічікова» американськими університетами він пише: «Моє захоплення американською освітою побільшало — можливо завдячуючи чудовій, належній оцінці, з якою були сприйняті мої райдужні лекції. Я познайомився з найчарівнішими і найрозумнішими людьми (особливо з президентом Спелмену, Міс Рид та <...> Френком Реде) <...>» (переклад мій. — Л. Т.) [5, с. 95].

Часто жаліється російський товариш і на фінансове скрутне становище, і на непорозуміння з американськими видавництвами. Вілсон у багатьох питаннях допомагав або дружньою порадою, або безпосереднім втручанням. У кількох листах Набоков пише, що збирається стати публічною людиною та бути практичним щодо пунктів контракту з видавцями. Така позиція звичайно відповідала вимогам американського життя і це в майбутньому письменника зіграло на його користь. Поступово, знов-таки завдяки сприянню і порадам Вілсона, налагоджувалися зв'язки Набокова з журналами і видавництвами, він стає постійним автором популярного і респектабельного «Нью-Йоркера», згодом йому починають замовляти книжки уславлені американські видавництва — «Даблдей» та ін., з ним прагнуть зав'язати приятельські взаємини редактори і видавці. Ближче професійне знайомство з університетами та видавництвами, поліпшення власного статусу визначає інше сприйняття американських реалій письменником, змінює уявлення про Америку, де створюються умови для творчої праці, а відтак Набоков починає почуватися досить комфортно і природно, за що постійно дякує американському товаришеві.

Як і впродовж усього життя, в американський період поряд з літературою значну роль відіграє ентомологія. Рівень бібліотек, оснащеність лабораторій — усе це сприяє і творчій, і науковій роботі талановитої людини. У Сполучених Штатах Набоков багато подорожував. І це пов'язано було не тільки з професійними обов'язками «лектора, який відвідує» університети, але і з серйозними заняттями ентомологією. Причому довгі літні канікули викладача надавали йому таку можливість. У цих подорожах відкривалось величезне багатство і різноманітність самої країни. З американських ландшафтів створювався неповторний природний імідж Америки, що вимальовувався у листах до друга. Подорожуючи Штатами у 1941 році, Набоков захоплено називає їх «красунями» [5, с. 52]. Місцевість неподалік від Солт-Лейк-Сіті він порівнює з картинами Михайла Нестерова, — «загострені лінії ялинок на схилах посеред сірувато-зеленого туману осик» [5, с. 116]. Автомобільну поїздку до Нью-Йорка і назад до Ітаки митець описує так: «милий, приємний серцю краєвид» [5, с. 254]. Перебуваючи у Нью-Гемпширі у 1946 році у стані нервового перенапруження, він відчуває роздратування не природою, а типово провінційною буденністю, і створює непривабливу картину: «Місце жахливе (магістраль, крамарі, “буржуазія на підпитку”, оголошення типу “Неєврейська клієнтура” — в одному з таких містечок я вчинив гвалт), але ми заплатили заздалегідь і не можемо вибратися до 18 серпня, коли ми поїдемо до Веллеслі на місяць» [5, с. 196]. Саме там, у Веллеслі, на природі, найкраще писалося і найлегше дихалося.

Листи засвідчують і ті природні розходження, які довгі роки викликали творчі дискусії російського аристократа і американського демократа, а згодом привели до розриву взаємин. Дискусії точилися і про системи віршування в російській і англійській літературах, і про численні різночитання та різнобій в оцінках творів російської та європейських літератур... Особливо відчутними вони виявилися у царині літератури американської. Вілсон активно радив Набокову читати твори американських письменників, що, з його точки зору (і з точки зору здорового глузду), мало б допомогти іммігранту краще зрозуміти країну, яку він згодом почав вважати своєю другою батьківщиною. Вілсон бачив, що Набоков ще недосконало володіє американським варіантом англійської мови, а ще — не дуже орієнтований на смаки американських читачів та критиків. Може й це надихало його посилати талановитому другу літературу різного ґатунку. Однак він отримував несхвальні, а здебільшого різкі випадки щодо канонічних американських творів та їхніх авторів, при цьому стримано або схвально відгукуючись про літературно-критичну творчість самого Вілсона та його близького оточення (чи це була улесливість, чи дружня підтримка, чи мікс обох, складно сказати). Роман Генрі Джеймса «Що знала Мейзі», надісланий Вілсоном, на думку прискіпливого читача, «жахливий» [5, с. 209]. З байдужістю сприйнято перечитану ним «Американську трагедію» Теодора Драйзера — «без особливих коментарів» [5, с. 215]. Епістолярний роман «Березневі

іди» Торнтон Вайлдера — «кумедний...та в цілому дуже легковажний» [5, с. 226]. Слабким названо роман Томаса Вулфа «Озирнись на дім свій, янголе». А з приводу творів Вільяма Фолкнера в кореспондентів виникла літературно-критична дискусія. В кількох листах Вілсон, який вважав Фолкнера «найвидатнішим сучасним американським романістом» [5, с. 238] не може заспокоїтися у зв'язку з позицією Набокова щодо американського митця і не залишає спроб переконати товариша в протилежному, однак той залишається непохитним («Прийде день, коли ти згадаєш з подивом і жалістю свою прихильність до Фолкнера (і до Еліота, і до Генрі Джеймса)» — лист від 18 листопада 1950 року) [5, с. 282]. Зважаючи на літературний і життєвий успіх, Набоков починає почуватися патріотом Америки, образ країни набуває позитивних рис, але на оцінках її культури це не відбивається.

У листах кореспонденти майже не торкаються розбіжностей у політичних поглядах. Але вони були істотними, про що може свідчити такий епізод. Відчувши себе американським патріотом, Набоков із задоволенням прийняв запрошення на прийом, яке американський президент влаштував для найповажніших представників творчої інтелігенції країни. Вілсон (і не тільки він) відмовився зустрічатися з американською владою, яка на цей час вела криваву війну у В'єтнамі — серед американського красного письменства більш патріотичним уважалося не уславляти правителів, а нагадувати їм про демократичні основи, на яких базується країна.

Упродовж життя, особливо в останній період, ставши визнаним майстром прози, Набоков час від часу давав інтерв'ю європейським і американським кореспондентам. Значну частину їх зібрано у виданні «Міцні переконання» (1973). До певної міри всі письменницькі інтерв'ю та листи, телеграми, статті, які представлено у «Міцних переконаннях», становлять продовження художньої комунікації-гри з читачами, журналістами, літературним світом, критиками та редакторами. Перебуваючи вже у Європі, далеко від Америки, він у такий спосіб трансливав свої думки, підтримував інтерес до власної персони, опублікованих та майбутніх творів. Набоков вимагав у журналістів задавати йому запитання у письмовій формі заздалегідь. Пояснюючи такий підхід відсутністю ораторських здібностей, він готував письмові відповіді, які зачитував чи диктував під час інтерв'ю. Отже, у цих інтерв'ю відсутня спонтанність та виважене кожне слово, як і в творах автора Набоков надавав великого значення лінгвістичній вправності, досконалому стильовому оформленню та добиранню слів з потрібним семантичним наповненням.

Щодо «Міцних переконань» — це зібрання інтерв'ю для видань (переважно американських), каналу Бі-бі-сі, листів до редакторів, літературно-критичних статей, написаних та опублікованих у період з 1962 до 1972 року (швейцарський період письменницького життя) та ентомологічних розвідок, датованих 1952, 1953 та 1970 роками. З огляду на той факт, що інтерв'ю були розраховані на американського читача, автор спілкувався з американськими журналістами та власне перебував далеко від Америки у позиції спостерігача і мав час на роздуми щодо місця Сполучених Штатів в своєму життєвому та творчому шляху — публіцистичний імідж Америки загалом позитивний та патріотичний. Автор позиціонує себе як американський письменник та громадянин і називає Америку домівкою. В інтерв'ю Алвіну Тоффлеру («Плейбой», січень 1964 року) він пише: «Так сталося, що я одразу прилучився до всього найкращого в Америці, до її багатого інтелектуального життя та до добродушно-веселої атмосфери. Я занурився у її великі бібліотеки та Великий каньйон. Я працював у лабораторіях її зоологічних музеїв. Я набув більше друзів, ніж колись мав у Європі. Мої книжки, старі та нові, знайшли захоплених читачів». З властивою Набокову іронією, він продовжує: «Я став такий гладкий як Кортес — переважно тому, що кинув палити та почав замість цього жувати цукерки з м'яса, закінчивши тим, що моя вага збільшилася зі звичайних 140 до монументальних та веселих 200. Як наслідок, я на третину американець — добра американська плоть зігриває та оберігає мене» [6, с. 26–27]. Своє небажання мати постійне житло в Америці письменник пояснює особистими причинами. В його пам'яті постійно жив Дім його російського дитинства як світла казка, довершена мрія, рай, повторити котрий або відтворити просто неможливо. (Постійна ностальгія відчувається і в «Інших берегах», і в художніх творах, листах, інтерв'ю письменника). Однак тут же він додає, що імпульси до постійного переїзду, які не дозволяють залишатися на одному місці, були також і внутрішньою потребою. Його духовний аристократизм, прищеплений походженням та родинним вихованням, не дозволяв віддавати пріоритети цінностям матеріальним, що ніколи не були метою життя, над духовними, які це життя підтримували. Він неодноразово

підкреслював, що не втрата родинного маєтку і великих статків, які відібрала російська революція, а загибель духовного космосу загалом стала його глибокою внутрішньою трагедією. «Моє застаріле розходження з радянською диктатурою ніяк не пов'язано з майновим питанням. Зневажаю росіянина-зубра, що ненавидить комуністів через те, що вони ж покрали в нього грошенята та десятини. Моя туга за батьківщиною лише своєрідна гіпертрофія туги за втраченим дитинством», — зізнається Набоков у «Інших берегах» [2, с. 63].

Набокову здавалося, що після довгих європейських років, він знайшов в Америці домівку. «Сподіваюсь дуже скоро повернутися до Америки — назад до її бібліотечних стелажів та гірських шляхів. Ідеальним житлом була б абсолютно звуконепроникна квартира у Нью-Йорку, на останньому поверсі — ніякого тупотіння, ніякої приємної музики — та бунгало на південному заході» [6, с. 28]. У працях російських дослідників творчості Набокова часто зустрічається думка, що Америка не влаштувала Набокова в духовному плані, і тому, як тільки з'явилася нагода і дозволило фінансове становище, письменник змінює місце проживання. Сам Набоков жодного разу про життя в Америці не відгукнувся вкрай негативно. Навпаки, пояснює свій вибір приватними та професійними обставинами. З огляду на те, що родина Набокових на той час могла собі дозволити жити у будь-якій частині світу, обрали Швейцарію, узявши до уваги красу її природи, альпійське чисте повітря, неймовірні гірські краєвиди, спокійну та комфортну атмосферу. Бажання бути ближче до сина, який на той час, обравши кар'єру оперного співака, оселився в Мілані, також підтримувало цей вибір. Та ще й сестра письменника жила у Женеві. Швейцарські краєвиди надихали Набокова — це і «Блідий вогонь», і «Ада» — як свого часу американські краєвиди та ентомологічні подорожі Сполученими Штатами інспірували «Лоліту». Не зважаючи на високі американські податки, Набоков пише, що сумує за Америкою і навіть збирається повернутися туди назавжди (в інтерв'ю з Робертом Хьюзом, вересень 1965 року). Письменник не називає і певного місця у Сполучених Штатах, де б він хотів жити — «<...> у Каліфорнії, чи в Нью-Йорку, чи в Кембриджі, Мас. Чи в комбінації з цих трьох» [6, с. 56]. В інтерв'ю з Джейн Говард для журналу Лайф (опубліковане у листопаді 1964 року) на запитання, чи хотів би письменник жити в іншому часі, Набоков об'єднує поняття часу та місця і пише так про свою «мозаїку часу та простору»: «Вона має включати теплий клімат, щоденні ванни, відсутність музики від радіо та дорожнього шуму, мед давньої Персії, повну бібліотеку мікрофільмів, унікальний та невимовний екстаз дізнаватися все більше і більше про місяць та планети. Іншими словами, думаю, що хотів би, аби голова була у Сполучених Штатах дев'ятсот шістдесятих, та не проти розподілити деякі з моїх органів та кінцівок крізь різні століття та країни» [6, с. 48]. Як справжній американський патріот, Набоков дивився сходження американців на місяць по телевізору, що взяв на прокат. Так, в інтерв'ю для «Пері ревію» на запитання: «про що автор жалкує у своїй кар'єрі?», — Набоков відповідає: «Про те, що я не приїхав раніше до Америки. Мені б сподобалося жити у Нью-Йорку тридцятих. Якби мої російські романи були перекладені тоді, вони б мали шокувати та були б уроком для прорадянських ентузіастів» [6, с. 106–107].

У питаннях літератури Набоков (фахівець з російської та європейської літератури; викладацька діяльність та праці на основі його лекційних курсів у Корнелі та Гарварді) продовжує бути прискіпливим. Серед своїх сучасників виокремлює Джерома Девіда Селінджера та Джона Апдайка, за чим слідує фраза: «Сексуальний, фальшивий тип бестселеру, жорстокий, вульгарний роман, трактування соціально-політичних проблем у романі та і загалом романи, що складаються переважно з діалогу та соціального коментаря — такі цілком заборонені у моєму ліжку» (запитання було про американське письменство з 1945 року) [6, с. 28]. В юності, як він пише, захоплювався творчістю Едгара Аллана По, подобається Герман Мелвіл, Натаніель Готорн, поезія Ральфа Волдо Емерсона для Набокова — «чарівна» [6, с. 64], суперечливі почуття щодо Джеймса. Як авторів для нього не існувало визнаних американських класиків Фолкнера та Езри Паунда.

В інтерв'ю Олдону Вітману (Нью-Йорк Таймс, 1969 рік) Набоков відстоює своє право називатися американським письменником, позаяк пов'язує це з американським громадянством, першістю появи його творів в американських виданнях, його почуванням там «ментально та емоційно вдома». Він не відносить себе до розряду «перфекціоністів», які занадто критикують Америку, а його захоплення країною «може з легкістю витримати потрясіння та вади, які

насправді ніщо порівняно з прірвою зла в історії Росії, не кажучи вже про інші, більш екзотичні, країни» [6, с. 131].

Отже, епістолярій та публіцистика Набокова становить, до певної міри, складову його творчої іпостасі, у ній не припиняється художня пульсація. Епістолярний американський імідж розкривається автором у більш емоційний (позитивно чи негативно) та критичний спосіб, адже реципієнт безпосередньо був під впливом американського простору. Щодо публіцистичного образу Сполучених Штатів та їхнього місця у письменницькій долі, який вже складається в пізніших інтерв'ю, — це виважений, здебільшого позитивний, патріотичний імідж. В інтерв'ю з Алфредом Аппелем (1967) Набоков зазначає: «Мистецтво письменника — це його справжній паспорт. Його ідентичність має одразу вгадуватися за особливим візерунком та унікальним забарвленням. Його ареал може підтверджувати вірність визначення, та не має зводитися до цього. <...> Себе на цей час сприймаю як американського письменника, що колись був російським» [6, с. 63].

Список використаної літератури:

1. Галинская И. Л. Владимир Набоков: современные прочтения. Твердые суждения Владимира Набокова [Электронный ресурс] / И. Л. Галинская. — Режим доступа до статті: ilgalinsk.narod.ru/nabokov/n_or.htm.
2. Набоков В. В. Другие берега: Роман / Владимир Набоков. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. — 284 с.
3. Эпистолярный. «Хороший писатель — это в первую очередь волшебник». Из переписки Владимира Набокова и Эдмунда Уилсона [Электронный ресурс] / [сост. А. Ливергант, Н. Мельников]. — Режим доступа до статті: <http://magazines.russ.ru/inostran/2010/1/li4.html>.
4. Boyd V. Vladimir Nabokov. The American Years / Brian Boyd. — Princeton: Princeton University Press, 1991. — 783 p.
5. Dear Bunny. Dear Volodya. The Nabokov — Wilson Letters, 1940–1971. Revised and Expanded Edition / [edited, annotated by S. Karlinsky]. — Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2001. — 388 p.
6. Nabokov V. Strong Opinions / Vladimir Nabokov. — New-York: 1st Vintage International, 1990. — 335 p.

Epistolary and Publicistic Heritage of Vladimir Nabokov: The Imagological Aspect

The article analyzes the correspondence by a classic of literature of the 20th century V. Nabokov and an American critic E. Wilson, as well as interviews and articles given in the edition of «Strong opinions» (1973), in the perspective of imagology. The research shows that after the writer had lived for many years in the United States (1940–1961) his conception of this country changed, and a stereotypical imago of the USA turned into an imago of the second homeland.

Key words: imagology, epistolary materials, epistolary image, publicistic works, publicistic image, interview.